

НОВИТЕ СРЕДСТВА НА ЯДРЕНОТО СДЪРЖАНЕ И БЪДЕЩЕТО НА СТРАТЕГИЧЕСКАТА ТРИАДА

Иво Цеков

(Продължение от кн. 3 / 2008)

3. Критика на Новата триада

Администрацията на американския президент Джордж У. Буш предизвика противоречиви реакции с промените, които направи в ядрената стратегия на страната. Те бяха обобщени и изложени в доклада, наречен “Преглед на ядрената политика”, написването на който бе възложено от Конгреса на САЩ. Готовият доклад бе представен на Конгреса на 31 декември 2001 г., а Министерството на отбраната го обяви на публична пресконференция на 9 януари 2002 г. Тогава бяха изложени основните елементи на доклада, макар по-голямата част от него да остана засекретена. Едва през пролетта на 2002 г. два големи американски вестника – Los Angeles Times и New York Times – обявиха, че притежават пълния вариант и публикуваха съществени откъси.¹ Впоследствие много допълнителна информация от страниците на доклада се появи на Интернет - сайтовете на редица неправителствени организации и центрове, занимаващи се с политиката за сигурност. Това позволи на широката публика и на международната общност да се запознае с предвидените от Съединените щати промени в тяхната ядрена стратегия – промени, които не закъснях да генерират множество противоречиви и чисто негативни реакции спрямо доклада.

Съгласно официалната позиция на администрацията на Джордж У. Буш, с “Преглед на ядрената политика” фактически се намалява ролята на ядрените оръжия в американската политика за сигурност, защото се предвижда съществуващите стратегически ядрени оръжия да се превърнат само в един от елементите на новата стратегическа триада. Критиците на новата ядрена доктрина обаче отбелязват, че тя не само няма да допринесе за стабилността в национален и световен мащаб, но ще стори точно обратното – ще провокира още по-голяма несигурност и напрежение.

¹ Richter, Paul, US Works Up Plan for Using Nuclear Arms, Los Angeles Times, March 9, 2002; Gordon, Michael, US Nuclear Plan Sees New Targets and New Weapons, New York Times, March 10, 2002.

Различават се три основни области на критика – Новата триада ще дестабилизира допълнително международните отношения, ще дискредитира международноправните механизми за контрол на ядрените оръжия, които и без това са твърде нестабилни, и накрая ще предизвика своеобразна нова надпревара във въоръжаването.

Страхът от *дестабилизацията на международните отношения* се изразява предимно в загрижеността на международната общност, че Съединените щати могат да разработят нови ядрени оръжия и да снижат допълнително прага за тяхната употреба. Вашингтон се опитва да отхвърли тази критика като посочва, че “Прегледът на ядрената политика” представлява до голяма степен продължение на ядрената стратегия от миналото и че Новата триада всъщност намалява ролята на стратегическите ядрени оръжия в отбранителната политика на САЩ. Въпреки това много страни от самото начало изразиха силно неодобрение от новата политика на Съединените щати. Те посочват, че макар документът да отчита подобряването на отношенията между Съединените щати и Русия, той отново потвърждава виждането, че именно Русия е единствената страна с ядрен арсенал, способен да унищожи САЩ. Ето защо съгласно доклада американските ядрени оръжия отново трябва да бъдат насочени към поредица от стратегически цели на територията на Русия. Проблемът обаче не свършва дотук, защото документът изрично посочва не само Русия, а и още шест държави, които да се превърнат в потенциални цели на американските ядрени оръжия. Това е прецедент в политиката на американската администрация от периода след края на Студената война, не защото и предишните правителства не са идентифицирали отделни страни като цели, а защото за пръв път тези държави са обявени публично. Съгласно “Прегледа на ядрената политика” тези шест страни са КНДР, Иран, Ирак, Сирия, Либия и Китай. Докладът описва заплахите, които тези държави могат да предизвикат като произтичащи от незабавни, потенциални и неочаквани обстоятелства.

В резултат тази новообявена политика предизвика забележки както от страните, които не разполагат с ядрено оръжие и които традиционно са били критични към политиката на ядрените сили, така и от други ядрени държави като Русия и Китай. Веднага след като по-съществените части от доклада станаха обществено достояние, руският президент Владимир Путин заяви:

“Този доклад ясно отправя предложение за разработването на ядрени заряди с по-ниска мощност, които да бъдат използвани в регионални конфликти. Това ще сваля прага на потенциалната употреба на ядрените оръжия до опасно ниско ниво. Възможно е да се промени дори самият подход към проблема с ядрените оръжия и от оръжия,

предназначени само за съдържане, те да се превърнат в реално и редовно използвани оръжия, което е изключително опасно.”²

И докато реакцията на Москва до голяма степен остава чисто политическа, то Китай открито обвини Съединените щати в “ядрено изнудване” и ясно огласи намерението си да не се поддаде на чужди ядрени заплахи.³ Китайското Министерство на външните работи поиска официално обяснение от Вашингтон относно начина, по който се определят целите на американските ядрени оръжия. Особено силна бе критиката на Китай към онези части на документа, които препоръчват разработката на нови ядрени оръжия и насочването на вече съществуващите към Китай и останалите шест страни. Друго оплакване на Китай бе свързано с това, че документът разглежда военния конфликт за Тайван като един от сценариите, при които Съединените щати могат да използват ядрени оръжия срещу Пекин. В резултат крехкият баланс между САЩ и Китай по отношение на ядрената им политика може много лесно да бъде нарушен. Пекин отдавна изразяваше съмнения, че американските военни планове включват обекти в Китай за цели на ядрените оръжия. След като това бе официално потвърдено, Пекин има солидно оправдание да насочи и собствените си оръжия към САЩ. Допълнителна причина за дестабилизация на отношенията произлиза от факта, че “Прегледът на ядрената политика” променя изцяло американското военно мислене по отношение на Китай. Досега ядрените оръжия се смятаха само за инструмент на съдържането, който може да бъде използван само в краен случай. Новата политика вече говори за изпреварващ удар, който може да бъде нанесен дори при конвенционален конфликт.

Но обявяването на Новата триада предизвика притеснение за международната сигурност не само у Русия и Китай – което е повече или по-малко разбираемо – но и в редица други страни. Една влиятелна група от държави, включваща Бразилия, Египет, Ирландия, Мексико, Нова Зеландия, Южна Африка и Швеция, излезе с декларация веднага след оповестяването на “Прегледа на ядрената политика”, в която се казва:

“Очевидно ролята на ядрените оръжия за сигурността си остава от огромно значение за някои държави. Налице са доказателства за разработването на ново поколение ядрени оръжия. Ние считаме, че такова развитие на нещата е несъвместимо с усилията на всички държави, които се борят за премахване на ядрените арсенали.”⁴

² Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. Transcript of Russian President Vladimir Putin Meeting with German and Russian Media”, 4 April, 2002.

³ China Bluntly Rebukes US Over Nuclear Policy, New York Times, March 17, 2002.

⁴ Ambassador Mary Whelan of the Republic of Ireland, Statement to the Conference on Disarmament on Behalf of Brazil, Egypt, Ireland, Mexico, New Zealand, South Africa and Sweden, Geneva, June 27, 2002.

В същия дух Мат Робсън, министър на разоръжаването и контрола над въоръженията на Нова Зеландия подкани “правителството на Съединените щати да устои на всеки вътрешен натиск за отклоняване на страната от поетите задължения за ядрено разоръжаване” и да не “запраща идеята за такова разоръжаване в глуха улица”.⁵

Групата 21, представяща развиващите се страни в Конференцията по разоръжаването – основния международен форум по проблемите на разоръжаването и неразпространението на оръжия, също излезе с декларация, в която посочва, че започва работа, за да се противопостави на заплахите за международната сигурност и мира. Според декларацията тези заплахи произтичат най-вече от опитите да се оправдае притежанието на огромни ядрени арсенали и приемането на стратегия, която повишава опасността от възможна употреба на ядрени оръжия.⁶ В официално изявление Иран описа “Прегледа на ядрената политика” и идеята за Новата триада като заплаха, която подкопава общите усилия на международната общност, най-вече в борбата с разпространението на ядрени оръжия.⁷

През октомври 2002 г. Първият комитет на 57-та Сесия на Общото събрание на Организацията на обединените нации, занимаващ се с въпросите на разоръжаването и международната сигурност, също се присъедини към виждането, че Новата ядрена триада, обявена от САЩ, има потенциално дестабилизиращ ефект за международните отношения. Комитетът прие резолюция, озаглавена “Към един свят, свободен от ядрени оръжия”, като най-активни поддръжници на документа бяха Австрия и Канада. Обсъжданията обаче разкриха и един негативен аспект – трябва да се отбележи, че някои от най-влиятелните страни в света – и в същото време притежаващи ядрени оръжия – гласуваха против (Съединените щати, Великобритания и Франция) или се въздържаха (Германия, Япония и Холандия). Това подкрепя изтъкнатото вече твърдение, че въпреки противоречивия си характер, принципите на Новата триада няма да останат незабелязани и повечето от ядрените сили ще се съобразят с тях и ще се опитат, макар и без да дават гласност на това, да адаптират посланията на Новата триада към своята ядрена стратегия.

Дестабилизиращият ефект на Новата триада върху международното право трябва да бъде оценен като се има предвид влиянието, което новата ядрена стратегия на САЩ ще упражни върху поетите от Вашингтон ангажименти – политически и правни: да не

⁵ Press Release from the New Zealand Government Executive, “Robson Urges Rethink on Nuclear Plans”, Auckland, New Zealand, March 12, 2002.

⁶ Ambassador of the Republic of Colombia Reyes Rodriguez, Statement to the Conference on disarmament on behalf of the Group of 21, Geneva, 31 January, 2002.

⁷ Javad Zafir, Deputy Foreign Minister for Legal and International Affairs for the Islamic Republic of Iran, Statement to the Conference on Disarmament, Geneva, 8 March, 2002.

заплашва с ядрено оръжие държави, които не притежават такова, да не провежда повече ядрени опити, както и като се вземе предвид цялостното влияние на “Прегледа на ядрената политика” върху Договора за неразпространение на ядрените оръжия и Договора за забрана на ядрените опити.

На проведената през 2000 г. Конференция за преглед на Договора за неразпространение на ядрените оръжия неядрените държави успяха да извоюват от петте официални членки на Ядрения клуб недвусмисления ангажимент да започнат програма от 13 стъпки, която да обезпечи систематичното и последователно прилагане на Член VI от Договора. Съгласно него петте държави имат законовото задължение в духа на добрата воля да преговарят за прекратяване на ядрената надпревара и за постепенно разоръжаване. Поради това конференцията от 2000 г. се счита за голям успех на опитите за засилване на режима на Договора за неразпространение, не на последно място защото бе приет и Заключителен акт – нещо, което страните не успяха да постигнат на предходните конференции от 1990 и 1995 г.

В светлината на оповестяването на “Прегледа на ядрената политика” и концепцията за Новата триада много държави страни по Договора смятат, че Съединените щати са отстъпили назад спрямо поетите през 2000 г. задължения. За да тушира тази критика, тогавашният заместник-държавен секретар по въпросите на контрола над оръжията Джон Болтън заяви през март 2002 г., че “САЩ приемат задълженията си по Договора за неразпространение на ядрените оръжия много сериозно”. В същото време обаче той намекна, че Вашингтон вече не счита за целесъобразни някои от споменатите по-горе 13 практически стъпки. “Като се имат предвид изводите от конференциите през 1995 и 2000 г. – посочи Болтън – ние изготвяме нашата нова позиция за следващата конференция”.⁸ Други висши американски служители също дадоха да се разбере, че Съединените щати подлагат на преоценка задълженията, поети на Конференцията, за преглед на Договора за неразпространение на ядрените оръжия през 2000 г. Бившият представител на САЩ на Конференцията по разоръжаването, Ерик Джавитс, заяви през 2002 г., че администрацията на президента Буш се “съгласява само най-общо” с решенията на конференцията от 2000 г. и че “ние вече не подкрепяме някои от заключенията от Заключителния акт на конференцията”.⁹ В резултат редица страни считат, че новата ядрена стратегия на САЩ проваля постигнатите досега договорености и

⁸ Expounding Bush’s Approach to US Nuclear Security: An Interview With Under Secretary of State for Arms Control John Bolton, Arms Control Today, March 2002.

⁹ Ambassador Eric Javits, US Permanent Representative to the Conference on Disarmament, Statement for the 2005 Non-Proliferation Treaty Review, Conference, New York, April 12, 2002.

представлява тежък удар срещу бъдещето на Договора за неразпространение на ядрените оръжия.

Промяната в официалната политика на Вашингтон по отношение на ядрени оръжия от ново поколение може да има много сериозни последици и за другия международноправен акт в областта на ядрената сигурност – Договора за забрана на ядрените опити, особено ако “Прегледът на ядрената политика” доведе до възобновяване на ядрените опити на САЩ. Договорът забранява провеждането на тестове с ядрени оръжия и по този начин възпира разработването на нови такива оръжия. Въпреки че Съединените щати не са ратифицирали договора, те имат известни морални и политически задължения да се въздържат от действия, които са в разрез с предмета и целите на договора. Освен това Вашингтон прилага едностранен доброволен мораториум върху ядрените опити от 1992 г. насам.

За съжаление обявяването на “Прегледа на ядрената политика” и качествената промяна в идеята за стратегическата триада не само потвърждава нежеланието на САЩ да се присъединят към Договора за забрана на ядрените опити. Докладът ясно заявява, че поддържането на американския ядрен арсенал “без допълнителни ядрени опити няма да бъде възможно още дълго време”.¹⁰ Затова документът предвижда Пентагонът и Министерството на енергетиката да правят годишна оценка относно нуждата за възобновяване на ядрените опити и да излизат с препоръка за това към президента.

Подобно възобновяване на ядрените тестове ще има изключително негативен ефект върху усилията за предотвратяване разпространението на ядрените оръжия. Без съмнение Китай ще започне отново своите опити, тъй като Пекин отдавна търси възможност за разработването на малки бойни глави за новата си серия от ракети, възможно е и Русия да направи същото. Китай например е подписал Договора за забрана на ядрените опити през 1996 г., но все още не го е ратифицирал. От своя страна председателят на Комитета по отбрана в руската Държавна дума Андрей Николаев призова за възобновяване на опитите в Нова Земля като отговор на американската дейност.¹¹ Но потенциалните американски ядрени опити ще имат дори още по-сериозен ефект върху Индия и Пакистан, които на свой ред ще се почувстват с развързани ръце. Така възниква реалната опасност от появяване на “ефекта на доминото”, който може да засегне на практика всички ядрени държави, както и да накара останалите да започнат свои програми.

¹⁰ Du Preez, Jean, op. cit., p. 76.

¹¹ Russian State Information Agency Interfax Bulletin, 9 July, 2002.

Някои твърдят, че самото обявяване на Новата триада от страна на Съединените щати ще доведе до своевременни мерки от страна на военните плановници на останалите ядрени сили и те ще започнат на свой ред да разработват стратегически отговори на предизвикателствата, които Новата триада предлага. Това на свой ред ще породи заплаха от *възникването на нова надпревара във въоръжаването*, подобна на тази, на която човечеството стана свидетел в десетилетията на Студената война.

Причината за тези опасения се крие в някои аспекти на “Прегледа на ядрената политика”, а именно – в желанието на Вашингтон да поддържа гъвкав ядрен арсенал, с който да поразява различни стратегически цели, включително и прословутите укрепени бункери, разположени на голяма дълбочина, които могат да се използват за съхранение на оръжия за масово унищожение. Подозрението, че САЩ могат да започнат разработка на ядрени бойни глави и оръжия от ново поколение – нещо, за което “Прегледът на ядрената политика” загатва – се потвърждават и от “Закона за отбраната за финансовата 2003 година”, приет от Конгреса в средата на ноември 2002 г. Съгласно този нормативен документ Конгресът възлага на Американската академия на науките да извърши едно изследване, което между другото да направи и оценка на непосредствените и по-продължителните ефекти от употребата на ядрени оръжия, способни да проникват на голяма дълбочина под земната повърхност. Законът изисква от Академията на науките да предостави доклада не по-късно от средата на месец май 2003 г. Същевременно той възлага и на Националната служба за ядрена сигурност да изследва възможността за модифициране на съществуващите ядрени оръжия, така че те да могат да унищожават подземни лаборатории. Службата трябва да представи на Конгреса своите виждания за модификацията и да излезе със заключение дали конвенционалните оръжия не биха могли да бъдат също толкова ефективни.

Опасенията се пораждат и от факта, че в “Прегледа на ядрената политика” не съществува ясно разграничение между ядрени и конвенционални оръжия. Докладът категорично говори за “новото съчетание между ядрени и конвенционални оръжия и отбранителни възможности, които да отговарят на нуждите на националната сигурност на САЩ”.¹² Според него са необходими качествено нови бойни глави с висока степен на проникване, които да се справят с все по-разпространените укрепени подземни бункери, като в същото време да ограничат страничните щети. Подобни ядрени бойни глави могат да се превърнат в предпочитано оръжие за САЩ в бъдещи конфликти. Нуждата

¹² Du Preez, Jean, Nuclear Posture Review and the Non-proliferation Regime. Monterey Institute for International Studies, November, 2002.

от тяхната разработка докладът открива в трудностите при унищожаването на подземни тунели и бункери по време на антитерористичната кампания в Афганистан и потенциалната – за тогава – атака срещу Ирак. Създаването на подобни оръжия – да не говорим за употребата им – ще доведе до качествено ново изменение във военната наука. Разработването на ядрени оръжия от ново поколение, съчетано с огромното конвенционално превъзходство на Съединените щати, на свой ред може да принуди други държави да запазят сегашните си арсенали и / или да започнат нови ядрени програми. Освен това в процеса по създаването на тези нови оръжия Вашингтон може да прибегне и към нови практически ядрени опити.

Показателно е, че дори редица от европейските съюзници на САЩ изказаха опасения относно факта, че разработването на ядрени оръжия от ново поколение, способни да проникват на голяма дълбочина, наистина размива границата между конвенционалните и ядрените оръжия. Те смятат също, че с насочването на ядрените си оръжия срещу подземни обекти и силно защитени инсталации в други ядрени държави Вашингтон само увеличава риска от ядрена война.¹³ Някои изтъкват, че, съдейки по “Прегледа на ядрената политика”, Съединените щати не предвиждат реално съкращаване на ядрения си арсенал, тъй като оръжията, които биват изтеглени, просто преминават към частта на т. нар. ответни сили.

На свой ред външният министър на Пакистан категорично изтъкна, че “разработката на ново поколение ядрени оръжия, за които се предвижда реална употреба в бойни действия, може да даде началото на нова надпревара във въоръжаването”.¹⁴ Интересно е и признанието на конгресмена демократ Едуард Марки, който заявява, че е “проява на лицемерие да имаме претенции срещу други държави като Северна Корея относно техните стремежи да се сдобият с ядрена бомба, когато в същото време самите ние се готвим да приемем на въоръжение ново поколение ядрени оръжия”.¹⁵

Стратегията, очертана в “Прегледа на ядрената политика”, не подкрепя ядреното разоръжаване; точно обратното – тя представлява рамка, в която Съединените щати могат още по-ефективно да заплашват с употребата на ядрени оръжия както останалите ядрени държави, така и тези, които не притежават такива арсенали. Международноправните договорености, насочени към борбата с ядрените оръжия, ще бъдат чувствително накърнени, като най-важната им задача – пълното елиминиране на тези оръжия – от изключително трудна ще се превърне в

¹³ Norton-Taylor, Richard, *The New Nukes: The US is Developing a Range of Handy Low-Yield Bombs - and Its Prepared to Use Them*, Guardian, London, 6 August, 2002.

¹⁴ Abdul Sattar. Minister of Foreign Affairs of Pakistan. Statement to the Conference on Disarmament, Geneva, 8 March. 2002.

¹⁵ Du Preez, Jean, op. cit., p. 79.

практически неизпълнима. За съжаление Съединените щати – а и останалите ядрени сили – не успяват да се обърнат адекватно към тези проблеми. Това обаче ни води до извода, че ядрените оръжия ще продължат да играят най-различна роля в стратегическото мислене и в доктрините на големите сили и през следващия век.